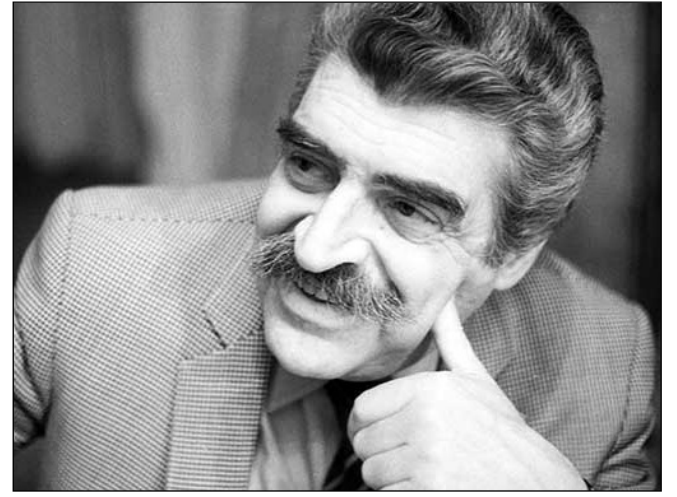

Müharibə mahnılarının ən yaxşı bəstəkari

O, qarşısında hər kəsin ayaq saxlaya biləcəyi bir ünvanı yadigar qoyub

Onu İkinci Dünya müharibəsi haqqında yazılan ən yaxşı mahnıların müəllifi adlandırırlar. Kino bəstəkari, müğənni, pianoçu, aktyor, SSRİ Xalq artisti Yan Frenkel bunu müharibə illərinin uşağı olması, Böyük Vətən müharibəsində iştirak etməsi və nəhayət müharibəni bütün incelikləri ilə duyması ilə əlaqələndirib. Böyük bəstəkar yaşasaydı, noyabr ayında 100 yaş olacaqdı. Həm sağlığında, həm də ölümündən sonra təkə "Durnalar" kompozisiyası dillər əzbəri olaraq, bəstəkarına ümumittifaq şöhrəti qazandırıb.

16 YAŞINDAN CƏBHƏDƏ

Yan Frenkel Ukraynanın kiçik Poloqa şəhərində doğulub. Atası Abram Natanoviç bərbər idi. O, oğluna musiqini uşaqlıqdan sevdirmişdi. Yan Abramovun sözlərinə görə, atası əmin idi ki, skripkada ifa etdiyi musiqinin keyfiyyəti, onun gələcəyini həmişəlik həll edəcək. Ata yanılmamışdı. Atası, həmçinin oğluna kitab oxumağı, musiqini not dərsliklərindən öyrənməyi tövsiyə edirdi. O istəyirdi ki, oğlu saxta notlardan uzaq olsun.

Yan 13 yaşında musiqi akademiyasına daxil olur. Gənc skripkaçı Yakov Maqaziner və Boris Lyatoşinski kimi peşəkar müəllimlərdən dərs alırdı. Frenkel 1941-ci ilə qədər - müharibə başlayana qədər akademiya təhsil alır.

Müharibə başlayanda gənc musiqiçi cəbhəyə getməyi qərara alır. Onun yaşı az idi, amma süni şəkildə yaşını artırmağa nail olur. Yan 1925-ci ildə doğulmuşdu, amma rəsmi sənədlərdə doğum tarixini dəyişərək 1920-ci il yazdırır ki, onu Orenburq hərbi məktəbinə qəbul edəsinlər. Qəbul komissiyası ilə heç bir problem yaşanmır. 16 yaşlı gənc fiziki baxımdan tam sağlam idi. Hərbi məktəbi bitirdikdən sonra Frenkel cəbhəyə yollanır. Bir ilə yaxın döyüşlərdə iştirak edir, ancaq ağır yaralananından sonra onu müalicə edərək cəbhə teatrına göndərirlər. O, akkordionda, royaldə, skripkada çalır, mahnı bəstələyir və oxuyurdu. Gənc musiqiçi döyüşçülərə dəstək olmaq üçün əlindən gələni edirdi. İlk mahnısını da cəbhədə yazır. O, cəbhədə nəinki bəstəkar olur, həmçinin gələcək həyat yoldaşı ilə rastlaşır.

Müharibə qurtarandan sonra Yan musiqi karyerasını Moskvada davam etdirir. 40-cı illərdə Frenkelin milliliyyəti, əsil yaşı ilə heç kəs maraqlanmırdı. Musiqiçi məşhur əsərlər üzərində işləyir, onları paytaxtın ən bahalı restoranlarında ifa edirdi. Həmin illərdə SSRİ Bəstəkarlar İttifaqının üzvləri üçün partituralar yazır və əsərlərin aranjirovkası

ilə məşğul olur. Çox keçmədən onun çevrəsində dövrünün istedadlı nəğməkar şair və musiqiçilərdən ibarət böyük bir dəstə yaranır.

Mixail Taniç, Robert Rojdestvenski, Konstantin Vanşeykinlə əməkdaşlıq bütöv şlyaqerlər qrupunun yaranmasına səbəb olur. Bəstəkarın karyerasına məşhur musiqi xadimləri dəstək olur. Onu Bəstəkarlar İttifaqından çıxarmaq istəyəndə Dimitri Şostakoviç dadına çatır. Böyük bəstəkar Frenkelin əsərlərinə müsbət rəy verir.

KİÇİK KOMMUNAL MƏNZİLDƏN GENİŞ DÜNYAYA

Frenkelin mahnılarının çoxu balaca kommunal mənzildə yaranırdı. Belə məqamlarda bəstəkar ümumi dəhlizə qaçır, orda qoyulan telefonla zəng edərək yeni melodiyasını dostlarından birinə oxuyurdu. Arxa planda isə uşaqlar ağlayır, qonşular dalaşır... amma musiqiçiyə məişət problemləri

mane ola bilmirdi. "Kimsə itirir, kimsə tapır", "Qırmızı itburnu", "Mən tələsərəm, mənə bağıyla" və s. mahnılar belə şəraitdə yaranırdı.

Bəstəkar 70-ci illərdə SSRİ-nin himninin orkestr versiyası üzrə keçirilən müsabiqədə qalib gələndən sonra öz mövqeyini möhkəmləndirir. Müsabiqəyə ölkənin tanınmış bəstəkarları cəlb olunmuşdu. Komissiyanın rəhbəri isə vaxtilə Frenkelin Bəstəkarlar İttifaqından qovulmasına mane olan Şostakoviç idi.

70-ci illərdə Frenkel özünü təkə istedadlı bəstəkar kimi deyil, həm də aranjimançı kimi göstərir. O, yaddaşlara ani hopan filmlərin kompozisiyasını yazır. Kinorejissorlar filmlərinə, məhz Frenkelin musiqi yazması üçün növbəyə düzülür.

Həmin yaradıcılıq illərində bəstəkar 60-dan artıq filmə musiqi yazmağa müvəffəq olur. Bu filmlərin hər biri sovet ekranının bəzəyi idi.

Frenkel özünü aktyor kimi də sınaq qərarına gəlir. O, 4 filmə epizodik rolda çəkilir. Ən yadda qalan obrazı isə "Rusiya imperiyasının tacı" filmindəki Lui-Leonid roludur.

Yan Abramoviç bir çox aktyorlarla yaxından dostluq edir. Ən yaxın dostu Andrey Mironov idi. Məş-

hur aktyor dəfələrlə kinofilmlərin çəkilişi zamanı Frenkelin mahnılarını oxumuşdu.

Frenkel təkə kino və estrada üçün musiqi yazmırdı. Bir çox multfilmlər onun musiqisi ilə tanınır. Teatr tamaşalarında da onun ecazkar musiqisi eşidilir.

Frenkel gözəl kino bəstəkari olmasına görə, incə zövqünə və bədii əsərlərə sevgisinə minnətdar idi. O, ezamiyyətlərə gedərkən həmişə yolda oxumaq üçün kitab götürürdü. Onun nadir kitablardan ibarət zəngin kitabxanası vardı. Bəstəkar istənilən hava şəraitində çıxış etməkdən çəkinməzdi. Nə günəşin olmaması, nə havanın soyuğu, nə yağış bəstəkarın öz sevimli tamaşaçıları ilə görüşünə mane ola bilirdi. Hətta bir dəfə onun çıxışını açıq havada dinləmək istəyən dinləyiciləri, evinin divarını sökərək royallı həmin məkana aparmışdılar.

Yan Frenkel tez-tez tamaşaçıları ilə görüşdə öz mahnılarını özü ifa etməyi xoşlayırdı. O dövrün ən məşhur müğənniləri də

Xoşbəxtlikdən şeirin rus dilinə tərcüməsi möhtəşəm alınır.

Mahnını bəstələyən Yan Frenkel üçün də müharibə şəxsi mövzu idi. O mahnını Mark Bernese oxumağa verəndə müğənni hönkürtü ilə ağlayır. Frenkel onun sentimental adam olmadığını deyir, bununla belə, mahnı ona necə təsir edirsə, Bernes göz yaşını saxlaya bilmir.

Mahnı bir ayın içərisində hazır olur və efirdə səslənəndən dərhal sonra məşhurlaşır. Bernes ağciyər xərçəngi idi. O, mahnının sözlərini əlinə alanda tələsir, bilirdi ki, vaxtına az qalıb və yaradıcılığına məhz bu mahnı ilə nöqtə qoymaq istəyirdi. 8 iyul, 1969-cu ildə oğlu mahnını yazdırmaq üçün onu studiyaya aparır. Bir dublla mahnı yazılır və efirdə səslənəndə ümumittifaq hitinə çevrilir.

"Durnalar" həqiqətən Bernesin ifa etdiyi sonuncu mahnı olur. Bernes bir aydan sonra vəfat edir. Ancaq onun ağ durnaları müharibədə qəhrəmanlıqla həlak olan əsgərlərin simvolu kimi əbədiləşir. Təkə abidələrdə yox, yaddaşlarda da, ürəklərdə də əbədlilik qazanır.

Kompozisiya bütün illər ərzində ən yaxşı müharibə mahnıları kataloquna daxil olur. Mahnı efirdə səslənəndən sonra həlak olan əsgərlərin simvoluna çevrilir. Müxtəlif şəhərlərdə, kompozisiyaya əsas elementi durnalar olan memorial komplekslər həsr edilir. Mahnının uğuru o qədər genişmiqyaslı olur ki, hətta bəstəkarına, bəzən xoşagəlməz anlar yaşadır. "Durnalar"ın tez-tez ifa olunması ilə bağlı anonim şikayətlərdən biri də Sov.İKP MK-ya çatır. Belə məqamda şəxsən Leonid Brejnevün özü bəstəkari himayəyə qalxır.

Mahnını müxtəlif vaxtlarda Mark Bernes, Boyan Kodriş, Oleq Poqudin, Dmitri Xvorsovski, Valeri Leontyev, Alsu, Mark Olmond oxuyub. Əfsanəvi müğənni Müslim Maqomayev də "Durnalar"a biganə qalmayıb. O kompozisiyanı ilk dəfə Bakıda tamaşaçıları üçün oxuyub. "Düzdür, Mark Bernesdən sonra bu kompozisiyanı oxumaq çətindir, amma bu əsər bütün zamanlar üçün yazılıb" - deyə böyük müğənni mahnını özünəməxsus tərzdə ifa edib.

Yan Abramoviç gələcək həyat yoldaşı ilə müharibədə tanış olur. Toylarından sonra arvadı Nataliya Melikova qızları Ninanı dünyaya gətirir. Ailə, Frenkelin hələ 1946-cı ildə kirayələdiyi çox da böyük olmayan kommunal mənzildə yaşayırdı. Bəstəkarın qızı 1980-ci ildən İtaliyada yaşayır. Yan adlı nəvəsi isə babasının sənətinin davamçısıdır. Hazırda Amerikada mühafizə orkestrinin ifaçısıdır.

80-ci illərin sonunda həkimlər Frenkeldə xərçəng xəstəliyi aşkar edir. Müalicə bəstəkara kömək etmir. Xəstəlik sürətlə yayılmışdı. Özünü pis hiss etdiyindən, bəstəkar tez-tez xəstəxanada yatmalı olurdu. 1989-cu ildə Yan Abramoviç xəstəxana divarlarını dəniz mənzərəsinə dəyişməyi qərara alır. Bəstəkar ailəsi ilə Riqaya gedir və avqust ayında orada vəfat edir. Bəstəkari Moskvada, Novodeviçni qəbiristanlığında öz musiqisinin sədalari altında dəfn edilir. Həyat yoldaşı Natalya Mixaylovna da sevimli ərinin ölümündən bir neçə il sonra dünyadan köçür.

2000-ci ildə bəstəkarın yaşadığı eve memorial lövhə vurulub. Moskvada heç bir qohumu yaşamasa da, Yan Frenkel, qarşısında hər kəsin ayaq saxlaya biləcəyi bir ünvanı yadigar qoyub.

Rusiya mətbuatından tərcümə etdi
Təranə Məhərrəmov

